

ÂŞIK VEYSEL'İN ESTETİĞİ

Prof. Dr. Recep DUYMAZ

GİRİŞ

Âşık Veysel, halk şiirimizin çağımızda önde gelen temsilcilerinden biridir. Onun şiirleri, hem içerik, hem biçim bakımından yerlidir. Şiirlerini, sözü ve sazıyla dillendirmesi, şöhret halesini genişlettiği gibi, halkımızın çok büyük bir kesimince tanınmasına ve sevilmesine de sebep olmuştur. Kuşkusuz her şair gibi Âşık Veysel de hayatı, sanatı, şiirlerinin içeriği, halk şiirine getirdiği yenilikler... gibi çeşitli bakımlardan incelenmeye ve değerlendirilmeye elverişli bir sanatkârdır. Bu tür inceleme, değerlendirme ve araştırmaların onun sanatını daha yakından tanımamıza yardımcı olacağı açıktır. Onun sanatını, şiirini yakından tanımak, giderek Türk insanının önceliklerini, değerlerini tanımak, sanat ve edebiyatta kendimizi bulmaya çalışmak demektir. Hele günümüzde, postmodernizmin getirdiği bulanık ortamda, özünü ve yönünü kaybetmeye yüz tutmuş sanatımızın buna ne kadar çok ihtiyacı vardır. Bir milletin sahip olduğu sanat eserleri okunur, dinlenir, seyredilir ve üzerlerinde yeni yöntemlerle inceleme, değerlendirme ve araştırmalar yapılırsa yaşamaya devam ederler. Bu araştırmalarda onlardaki öz ortaya konulur. Zamanın akışına uygun olarak devam eden veya kırılan çizgiler belirlenir. Böylelikle ortaya çıkarılan öz ve estetik değerleri sayesinde o sanat eserleri, varlıklarını sürdürür, kutup yıldızı gibi sonraki sanatçılara yol göstermeye devam edip giderler. Bu çalışmamızda Âşık Veysel'in şiirlerine yeni bir açıdan yaklaşmayı deneyeceğiz. Onun, estetiğin yapı elemanlarıyla ilgili görüşlerini metinlerden yola çıkarak belirlemeye çalışacağız. Kuşkusuz Âşık Veysel estetikle ilgili teorik yazılar yazmamıştır. Hayatını gözden geçirdiğimizde ondan bunu zaten bekleyemeyiz; ancak bir sanatkâr olarak şiirlerine serpiştirdiği duygu ve düşüncelerini heceleyip ayıklar, bir araya toplar, sonra da bunları estetiğin yapı elemanlarına göre gruplandırırız, onun, estetiğin temel meselelerine dair görüşleri, bir halk ozanı düzeyinde, kendiliğinden ortaya çıkar; zaten onun sanatının en büyük özelliği, " ektiği buğdayı biçen bir köylü kadar tabii" ve kendiliğinden olmasıdır¹. Estetiğin Yapı Elemanları Estetiğin temel meselelerinin neler olduğuna dair çeşitli görüşler vardır. Estetik kitaplarında bu meseleler üzerinde bitmek tükenmek bilmeyen açıklamalar ve tartışmalar yapılmaktadır. Biz burada en yaygın ve kucaklayıcı görüşü kısaca hatırlatmakla yetineceğiz. Estetik fenomen, heterojen bir nitelik gösterir.² Buna göre estetik gerçeklik, birbirini tamamlayan yapı elemanlarından oluşan bir bütündür. Estetiğin ne olduğunu anlamak, bu bütünü oluşturan yapı elemanlarını tek tek incelemek ve birbirleriyle ilişkilerini araştırmak demektir. Estetiğin yapı elemanlarını şöyle bir şemayla gösterebiliriz: Estetik Süje Estetik Obje Estetik Değer Estetik Yargı Estetiğin Yapı Elemanları Buna göre estetiğin dört yapı elemanı vardır: 1) Estetik Süje: Estetik süje, estetik bütünlüğün zorunlu bir elemanıdır. Süje ilk bakışta bir bilgi elemanıdır. İnsan akıl sahibi bir varlıktır. İnsan akli vasıtasıyla çevresindeki nesnelere ve olayları algılar. Bu algılamaya bilme adı verilir. Bilme olayında nesnelere ve olayları algılayan akıl sahibi varlığa, "ben"e süje denir. Algılanan nesneye de obje adı verilir. Buna göre bilme, en yalın tanımıyla, süje ile obje arasındaki ilgiyi gösteren bir kavramdır. Bilme ilgisini sağlayan süjeye bilgi süjesi denir. Bilgi süjesinin amacı, yöneldiği nesneyi algılamak, bilmek ve onu çeşitli özellikleriyle tanımdır. Böylelikle insan bilme etkinliğiyle çevresindeki nesnelere, olayları algılar ve anlamlandırır. Estetik etkinlik de bilme etkinliği gibidir. Estetik etkinliğin temeli de süje ile obje arasındaki ilgiye dayanır; ancak buradaki obje sıradan bir obje değil, sanat değeri olan estetik bir objedir. Bu estetik obje, bir tabiat manzarası olabileceği gibi, bir resim, bir müzik parçası veya hikâyeye, roman, şiir gibi bir edebiyat metni de olabilir. Sanat değeri taşıyan böyle estetik bir objeyi, seyreden, dinleyen veya okuyan bir süje, ondan hoşlanır, ondan bir haz duyar. O halde estetik etkinlik, estetik süje ile estetik obje arasında kurulan çok özel bir bağıdır. Bu, çevremizdeki nesnelere ve olayları sırf öğrenmek, algılamak ve zihnimize anlamlandırmak amacıyla onlara yönelmek demek olan bilme etkinliğinden farklıdır. Estetik süjenin amacı, yöneldiği estetik objeyi öğrenmek, bilmek değil, ondan "estetik haz" duymaktır. "Buna göre estetik süje, bir estetik objeyi algılayan, onu kavrayan ve ondan estetik olarak hoşlanan, ondan "estetik haz" duyan bilinç varlığı, "ben" anlamına gelir" ³. Edebiyat metinleri söz konusu olduğunda, estetik süjenin, bu metinleri okuyan, yorumlayan ve bilimsel olarak inceleyen kişi olduğu açıktır. Kuşkusuz sanat eserlerini, dolayısıyla edebiyat metinlerini vücuda getiren, ortaya koyan sanatkâr da bir estetik süjedir. Bu sebeple sanatkârın kendisi de estetiğin ilgi alanına girer. Hattâ bazı estetikçilere göre sanatkâr, estetik bütünlüğün en önemli elemanıdır. Sanatkârın önemi, Romantik dönemde daha da artmıştır. İngiltere'de Wordsworth (1770-1850) , Lyrical Ballads (1800)'ın önsözünde şiiri, şairin duygularını dile getirmesi olarak tanımlamasından sonra, bu görüş yayılmış ve bütün Romantik dönem boyunca yaygın bir kabul görmüştür. Bu görüşe göre, estetik bütünlüğün en önemli elemanı artık sanatkârdır.

“Şiirini tabiattan ve realiteden çıkaran” bu şair, gözlerin sanatkâr üzerinde toplanmasına sebep olmuştur4 . “Eskiden bir araçtı sanatçı, dış dünyaya ayna tutan bir araç. Şimdi bazı özellikleriyle diğer insanlardan ayrılan, kendine özgü kişiliğiyle önem kazanan bir üstün adamdır. Sanatçı içindeki heyecanları ve duyguları ifade etmek ihtiyacını şiddetle duyar. Âdeta bunlardan kurtulması lâzımdır. Önüne geçilmez bir itiyale “yaratma” eylemine girer ve duygularını eserinde dile getirince rahatlar. Derinliği ve duyarlılığı ile esrarengiz bir kuvvete sahip, dâhi dediğimiz âdeta tanrısal bir varlıktır. Yazılarında sanatçının bu kişiliğini buluruz. Esere bu gözle bakınca sanatçının kendi kişiliği eserin güzelliğinin ölçütü olmaya başlar5. Buna göre bir kimsenin estetik anlayışını belirlemeye, sanatkâr hakkındaki görüşlerinden başlamanın en uygun yol olduğunu söyleyebiliriz. Biz de Âşık Veysel’in estetik anlayışını, şiirlerinde geçen sanatkârla ilgili şiir, kıt’a ve mısralara dayalı olarak ortaya koymaya çalışacağız. Âşık Veysel’in estetiğin çeşitli meselelerine, bu arada sanatkârın kim ve nasıl bir kimse olduğuna dair teorik yazılar yazmadığını, ancak şiirlerine serpiştirdiği duygu ve düşüncelerini heceleyip ayıklar, bir araya toplar, sonra da bunları estetiğin temel kavramlarına göre guruplandırır, onun estetiği temel meselelerine dair görüşlerinin kendiliğinden ortaya çıkacağını söylemiştik. Buna şimdi onun şiirlerinde estetik süjeye ilgili metinleri çözümlenerek geçebiliriz. Şiirlerinde geçen “ben”, “ozan” ve “âşık” kelimelerini, estetik süje (sanatkâr) olarak anlamlandırdığımızı başında söyleyelim. Âşık Veysel, bazı şiirlerinde sanatkârın özelliklerinden, onun duygu, düşünce, davranış ve çeşitli psikolojik hallerinden söz etmiş, böylelikle sanatkâr hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Ona göre sanatkâr, “hayal peşinde dolanan”, “derdi olan”, “derdini ifade etme ihtiyacını duyan” ve “güzelliğe düşkün olan” kimsedir. Âşık Veysel’e göre sanatkârın ilk özelliği “hayal peşinde dolanmak”tır. Hayal, sanatın, hele romantik ve fantastik edebiyatın tükenmez kaynaklarından biridir. O, edebiyat metinlerinde özlenen, erişilmesi arzu edilen bir varlık veya durumun simgesi olduğu gibi, yaşanılan çevre ve hayatın katı gerçeklerinden kaçışın bir vasıtasıdır da: Bir hayal peşinde dolaştım durdum (s.42)6 Âşık Veysel’in şiirlerinde geçen “hayal” kelimesi, daha çok kişisel yaşayışı ve yakın çevresiyle sınırlıdır: Gâhi zengin oldum hülya yaşattım (s. 42) Onun şiirlerinde hayal kelimesinin daha çok kişisel yaşayışı ve yakın çevresiyle sınırlı olmasının sebebi, fakirliği ve yaşadığı çevrenin darlığıdır. Çocukluğunu, gençliğini ve hayatının büyük bir bölümünü Sivas’ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde geçirdiğini biliyoruz. Örgün eğitim kurumlarında bir öğrenim görmemiştir; ancak halk edebiyatımızın o köklü ve zengin geleneğinden cömertçe beslenmiştir. O, “halk şiiri an’anesi ile münevver zümrenin çalışmalarını ilhamında birleştiren” bir halk şairidir7. Her sanatkârın eserinde olduğu gibi, onun eserinde de yaşadığı aile çevresinden, yöresinden ve alın yazısından gelen çizgiler bulunur. “Fakir olmak”, “hayli sürünmek”, “sönmez umutlardan yardım beklemek” ve bütün bunların arasında “hayal peşinde dolanmak” bu çizgilerin başlıcalarıdır. Hayal bana yakın yâr bana uzak Sevdası başımda dolandır gitmez (s. 100) Burada hem hayalin sınırlı oluşu, hem sevgiliye kavuşmanın imkânsızlığı vardır. Hayal metafizik, sevgili ise fizik aleme ait bir kavram olduğu için, uzak olanın hayal, yakın olanın ise sevgili olması beklenir; ancak sanatkâr, çok yerinde bir tezatlı anlatımla hem kendisinin, hem hayalinin sevgiliden uzaklığını, daha doğrusu bir sanatkâr olarak bulunduğu konumu ifade etmiştir. Şiirlerinde geçen hayal kelimesinin objesi, sevgili, güzel, zenginlik, veya bir “dert” ten kurtulmaktır. Onun hayallerinde Mehmet Akif, Nazım Hikmet ve Kemal Özer’in şiirlerindeki gibi toplumsal, siyasal ve ideolojik bir yön yoktur. O, böylelikle belki de bir âşığın, dolayısıyla sanatkârın, şiirlerini bir siyasal görüşün propagandası düzeyine indirmemesi gerektiğini anlatmak istemiştir. Âşık Veysel’in şiirlerinde kuşkusuz “Okul”, “Halkevi” ve “ Köy Enstitülerine” gibi toplumsal içerikli şiirler de vardır; ancak bunlarda hayal kelimesi geçmez8. Hayali kalbimde sevdası serde (s. 46) B ir seher vaktinde gençlik çağımda Hayali kalbime geldi gizlendi (s.96) ... Sensin derdine düştüğüm Hayal oldu konuştuğum (s.134) Bilmem hayal miydi yoksa düş müydü Gönül arzusunu buldu bu gece Yalın kılıç mıydı bir ateş miydi İçerim köz ile doldu bu gece (s. 120) ... Mecnun gibi dolanıyorum çöllerde Hayal beni yeldiriyor yel gibi (s. 137) Sarı turnam tel tel olmuş kanadın Veysel’in dilinde tespihtir adın Hayal miydin gözlerimden ıradın Âhu gözlü sümbül saçlı maralım (s. 140) ... Hayal midir rüya mıdır ben şaşım Çok aradım köşe köşe dolaştım Aşkın deryasına daldı gizlendi (s. 96) Âşık Veysel’in şiirlerinde sanatkârla ilgili olarak en çok kullanılan özellik “dertli olmak”tır. Ona göre sanatkâr, “derdi olan” ve derdini mutlaka söylemesi gereken insan demektir. Derdimi döksem derin dereye Doldurur dereyi düz olur gider ... Doldur tüfeğini hedef et beni Yaram doksan dokuz yüz olur gider (s. 43) ... Derdim gizli kapağını kaldırma Yayılır âleme ziyan görünür (s. 46) ... Anlatamam derdimi dertsiz insana Dert çekmeyen dert kıymetin bilemez (s. 48) ... Veysel söyler derdi çoktur Ecel gelir ölüm hakır Saklanmaya imkân yoktur Ora bahtım bura bahtım (s. 52) ... Gülmedim dünyada gülenler gülsün Derdim yüreğimde eller ne bilsin (s.53) ... Söyletir sevdan Veysel’i Aşkır âşığın temeli (s. 105) ... Veysel Şatır ayrı düştüm eşimden Onun için duman gitmez başımdan (s. 107) ... Gönüle hasret göze yol yaman Veysel’i söyletir bir kaşı keman Mektup ile konuşalım bir zaman Mektup yâre selâmımı ulaştır (s. 129) ... Dert bir yana çeker sevdâ bir yana Yanmak için dolaşiyor pervana (s.137) ... Veysel de yaralı geyik gibidir Kapalı dertleri höyük gibidir (s.164) ... Sevgin beni için için söyletir Her zaman gönlümün yaylası Tecer (s. 168) ... Ele geniş bana

dünya dar oldu Tahammülsüz gönlüm bir karar oldu Günüm zindan gecelerim zâr oldu Kader ile bölemedim kozumu (s. 258) ... Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı Avlasam çöllerde saz ile seni Bulunmaz dermanı yoktur ilâcı Vursam yaralasan söz ile seni (s. 119) 9 Âşık Veysel'in, dolayısıyla sanatkârın dertlerinin kaynağı sevgili, dost, ayrılık, ve kaderdir. İçinde yaşadığı dönemin kötülükleri, zamanın akışıyla insanın yaşlanması ve ölümün kaçınılmazlığı da onu kaygılandıran gözlemlerdir: ... Sevdiğin kapıdan az geç dediler Acı sözü sevdiğimden işittim (s.42) ... Çektiğim cefalar yâr senden geldi Bana bu sitemler kâr senden geldi (s. 236) ... İlgit ılgıt yeller eser seherde Dost beni düşürdü bu onulmaz derde (s. 43) ... Senden ayrıldığım bana dert oldu Derdim senden başkasına açılmaz (s. 133) ... Senden ayrıldığım bana dert oldu Derdim senden başkasına açılmaz (s. 133) ... Hiç razı değilim ben bu kaderden Birlikte doğmuşuz sülb-i pederden Başım hâli değil gamdan kederden Kusur bende midir yoksa şimdi (s. 53) ... Veysel günler geçti yaş atmış oldu Döküldü yaprağım güllerim soldu Gemi yükün aldı gam ile doldu Harekete kimse mani olamaz (s.48) Sevgili, dost, ve kader yüzünden gelen dertler onu susma, boyun eğme, içine kapanma, insana ve dünyaya küsmeye değil, dertlerini "sazıyla söyleme"ye itmiştir. Onun şiirleri, birçok sanatkârların gibi "dert" lerinin birer anlatımıdır, ürünüdür: ... Veysel Şatır beyan eder dertini (s. 16) ... Sevgin beni için için söyletir (s.1689) ... Söyler Veysel sözlerinden vazgeçmez Bulanık çeşmeden kimse su içmez (s. 186) ... Bayramlarda düğünlerde Toplantıda yığınlarda Sıkılınca dar günlerde Türk'üz türkü çağırırız (s. 187) ... Ben bir adam olamazdım Gerçek dostlar olmasaydı Gerçek şair olamazdım Çiçek gözüm almasaydı (s. 270) Bu metinlerde sanatkârla ilgili duygu ve düşünceleri toparlayacak olursak Âşık Veysel'e göre sanatkâr (estetik süje), hayal kuran, derdi olan, ve bu dertini kendisine uygun bir yolla mutlaka dışa vuran bir kimsedir. Bu yol, saz, söz, yazı, resim, müzik ve heykel gibi güzel sanatlardan herhangi biri olabilir. O, saz ile sözü seçmiştir. Ona göre sanatkârın dertlerinin kaynağı, sevgili, dostları ve "kaderi"dir. Şiirlerinde sevgiliye ve dostlarına sitemler varsa da "kaderi"ne baş kaldırmak ve onunla bir hesaplaşmaya girişmek yoktur. Zamanın önlenemez akışıyla yaşlanmanın kaçınılmazlığı, fani güzelliklerin sona erışı ve ölümün çaresizliği karşısında hüznü bir boyun eğişi vardır. "Âşık, Ali İzzet Özkan'ı beğenir misin? Şiirlerini nasıl bulursun?" sorusuna verdiği yanıt şöyledir: "- Şairler, bahçedeki ağaçlara benzerler. Her ağaç rüzgâr esince başka türlü fısıldar. Çünkü hepsinin dalları, yaprakları da başka başkadır. O sesi beğenip beğenmemek ağaçlara düşmez"¹⁰. Ona göre sanatkâr, gelenekten, doğadan etkilenen, yaşadığı çağın bilincinde olan, ama aynı zamanda özgün kalabilen üstün bir insandır. 2) Estetik Obje: Estetik obje, estetik süjenin kendisiyle estetik ilgi kurduğu varlıktır. Estetik ilginin ayırıcı özelliğinin "haz" duygusu olduğunu artık biliyoruz. Burada biz, estetik objeye kısaca sanat eseri diyeceğiz. Estetik süje (sanatkâr), estetik bütünlüğün nasıl zorunlu bir elemanıysa, sanat eseri de bu bütünlüğün zorunlu bir elemanıdır. Hattâ estetik bütünlüğü, sanat eserine indirgeyenler bile bulunur. Günümüzde edebiyat metinlerine yaklaşımda yaygın bir kullanım alanına sahip bulunan "yapısalcılık" yöntemine göre sanat olayını açıklamada "sanat eseri" yeterli bir veridir. Pekiyi sanat eseri nedir? Bu soruyu burada olabildiğince basitleştirerek şöyle yanıtlayabiliriz: Sanat eserinin ne olduğu konusu, estetiğin en karmaşık problemidir. Hikâye, roman, şiir, resim, bir müzik parçası... ontik olarak nedir? Sanatkâr bunları niçin ve nasıl vücuda getirir? Sanat eserlerinde okuyucuyu, seyirciyi veya dinleyiciyi etkileyen, onda bir "estetik haz" uyandıran özellik nedir? Öyle görülüyor ki sanat eserinin temelinde bir "yaratma" eylemi vardır. Hemen eklemeliyiz ki buradaki yaratma, yoktan var etme anlamında değil, mevcut verilerden yaralanarak yeni bir "bütünlük" meydana getirmek demektir. Sanatkâr, yöntemini, yolunu ve sırrını incelikleriyle bilemediğimiz bir şekilde çevremizdeki reel varlıkları kullanarak, bünyesinde irreel bir unsur buluna sanat eserini vücuda getirir. Edebiyatçı kelimeleri, ressam boyaları, müzisyen... sesleri kullanarak eserine vücut verir. Bunlar her gün çevremizde gördüğümüz ve kullandığımız reel varlıklardır; ancak bu reel varlıklar, sanat eserinin bünyesine katıldıkları zaman, bambaşka bir birlik, bütünlük ve anlam kazanırlar. Sanatkâr tarafından oluşturulan bir sanat eseri, reel varlığının yanında bir öz, bir idea, bir mesaj (tin) de içerir. Ona bu irreel unsur, şüphesiz sanatkâr koyar, sindirir. Reel unsur ile irreel unsur, yine sanatkârın uygun gördüğü bir form (biçim) da somutlaşarak sanat esri ortaya çıkar¹¹. Sanat eserinin varlık tarzı Buna göre sanat eseri (burada bir edebiyat metni) varlık tarzı bakımından üç unsur içerir: Dil (reel unsur), Anlam (irreel unsur), Biçim (form). Edebiyat eseri, estetiğin "çekirdek problemi"dir. O, bir "uygarlığın çiçeği"dir¹². Onun, kendisiyle estetik bir ilgi içine giren kimseye, nasıl oluyor da bir "estetik haz" veriyor olduğu sorusunu, burada bir kez daha hatırlatalım. Bunu sanat eserinin varlık tarzını oluşturan yukarıdaki unsurlardan hiçbiri, tek başına sağlayamadığı gibi, bunların gelişi güzel bir araya getirilmesi de sağlayamaz. Estetik hazzı, sanatkârın bu unsurlara, kendisine özgü bir yolla bir birlik ve bütünlük kazandırdığı "dilsel düzen" sağlayabilir. "Nasıl bir şeydir bu düzen? Biçimcilikte bu düzene genellikle "organik birlik" gibi bir ad verilir ve kabaca şöyle tanımlanır: Eserdeki her ögenin ve bağıntının eserin değeri için gerekli olması; gereksiz hiçbir ögenin ve bağıntının bulunmaması ve bunlardan her birinin yalnız yalnız kendi hesabına rol oynamakla kalmayıp diğerlerini de etkilemesi ile sağlanan düzene organik birlik denir"¹³. Buna göre sanat eserinin varlık tarzı, yakın çevremizde ve doğada bulunan

ağaç, kuş ve manzara gibi doğa varlıklarından farklıdır. Tuvaldeki manzara, doğadaki manzaranın aynı olmadığı gibi, hikâye, roman ve şiirde anlatılan insan ve ilişkileri de toplumda yaşayan somut insan ve somut insan ilişkilerinin aynı değildir. Sanat eseri "itibar" bir metindir¹⁴. Hem o, hem de onda anlatılanlar, sanatkarın kendi iç dünyasının ve muhayyilesinin ürünüdür. Âşık Veysel'in şiirleri de bu çerçevede düşünülmesi gereken edebiyat metinleridir. Bu metinlerde biz, onun zengin iç dünyasının dışı vurumunu gördüğümüz gibi, sanat eserine, dolayısıyla edebiyat metinlerine dair düşüncelerini de, az da olsa, görürüz. "Onun öyle bir iç dünyası var ki, kolay kolay herkes giremez oraya... Güneşi, ayı, yıldızı ve denizi apayrı bir dünyadır o"¹⁵. Şiirlerinde geçen saz, söz, ses ve sohbet kelimelerini estetik obje/ sanat eseri olarak anlamlandırdığımızı yine alıntılara geçmeden önce burada belirtmemiz uygun olur. Âşık Veysel'e göre sanat eseri vücuda getirmek yeteneği, her şeyden önce bir Tanrı vergisidir. Sanat eserinin içeriği de önemlidir. O mutlak "yararlı" bir ileti içermelidir. Bunların yanında o, sanatkarın adını yaşatmaya devam eden bir güçtür: ... Kimine saz vermiş çalar eğlenir Kimi zevk içinde güler eğlenir (s. 55) ... Bu aşk bir deryadır haddi bulunmaz Bu bir dâd-ı Hak'tır silsen silinmez (s. 122) ... İtimat edersen benim sözüme Gel birlik kavline girelim kardeş Birlik çok tatlıdır benzer üzümüne İçip şerbetini duralım kardeş (s. 67) ... Başımından geçeni bir bir anlattım Ne yanlış söyledim ne yalan kattım Veysel der alana mücevher sattım Alan alır almayana aç olur (s. 75) ... Bin dokuz yüz altmış yedi yılında Çirkin sözler gezer halkın dilinde Ud edebp kalmadı kızda gelinde Büyükler küçüğe gelir minnete (s. 85) ... Varlığım yokluğum bir Veysel adım Gök kubbede kalacaktır söz kadim Elli üç yıldır kendi kendim aradım Hiçbir türlü bulamadım ben beni (s. 263) ... Gizli dertlerimi sana anlattım Çalıştım sesimi sesine kattım Bebe gibi kollarımda yaylattım Hayali hatır et beni unutma (s. 273) Örneklerde görüldüğü gibi Âşık Veysel sanat eserinin ne olduğu ve nasıl vücuda getirildiği noktaları üzerinde durmamış, ancak onun bir "dad-ı Hak" olduğunu, mutlaka bir içeriğinin (anlam) bulunması gerektiğini, bu içeriğin birleştirici bir özellik taşımasının uygun olacağını belirtmiştir. Yine sanat esrinde anlatılanın "gerçek"e uygun olmasını istemiştir. O, sanat eserinin, sanatkarını ebedileştirmek gibi bir görevinin de bulunduğu inanır. Kısacası ona göre sanat eseri, topluma yaralı duygu ve düşünceleri telkin eden kalıcı saz ve söz eserleridir. Estetik Değer: Estetik değer, estetik bütünlüğün üçüncü elemanıdır. Estetik süje ve estetik objenin yanında, estetik değer de estetik bütünlüğün zorunlu bir elemanıdır. İnsan, estetik objeyle, yani sanat eseriyle bir ilgi içine girdiği zaman, ona bir değer yükler. Bu değeri, güzel, iyi, doğru veya yararlı kelimelerinden biriyle ifade eder. Bizi burada öncelikli olarak "güzel değer" ilgilendirir. İnsan "estetik haz" duyduğu bir sanat eserine "güzel" der. Pekiyi "güzel" nedir? Antik çağlardan günümüze gelinceye kadar, pek çok filozof ve estetikçi, güzel kavramı üzerinde düşünmüş, açıklama ve tanımlamalar yapmaya çalışmışlardır: "Güzel, amaca uyan veya amaç yerini tutan, ya da sevilen şeydir" (Sokrat); "Güzel, hakikatin parıltısıdır" (Eflatun); " Güzel, amacında bir maksat bulunmayan ve amacı, yalnız kendi yetkinliğinden ibaret olan tümel bir prensiptir" (Kant); " Güzel, fikrin duyulur bir surette belirmesidir" (Hegel)¹⁶. Güzel; iyi, doğru ve yararlı değerleriyle ilgili olmakla beraber, temelde onlardan ayrı, başlı başına bir değerdir. İyi ahlâka; doğru, mantığa; yararlı ekonomiye ilişkin değerlerdir. Güzel ise, estetiğe ilişkin bir değerdir. Estetiğe ilişkin güzel değerini, diğerlerinden ayıran fark, bedensel bir çıkar değil, ruhsal bir "estetik haz" sağlamasıdır. Örneğin bir hikâye, roman veya şiir bize estetik haz veriyorsa ona güzel değerini yükleriz. Estetikçiler, bir nesnenin, bu arada, hikâye, roman, şiir gibi bir edebiyat eserinin güzel sayılabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerektiğini öne sürmüşlerdir. İde'ye (özüne) uygun olmak, yetkin olmak, canlı ve anlatım sahibi olmak güzel bir nesnenin veya sanat esrinin içsel nitelikleridir. Yine başta edebiyat, müzik ve resim dallarındaki sanat eserlerinde olmak üzere orantı, armoni ve çoklukta birlik ilkesi de "güzel" in dışsal nitelikleridir. Bütün bu açıklamalar gösteriyor ki "güzel" in her zaman ve mekân için geçerli nesnel bir tanımını yapmak mümkün değildir. Bunu için özel bir çabaya da aslında gerek yoktur; çünkü güzellik, değişken bir kavramdır. İnsanın yaşına, cinsiyetine, tipine, eğitimine, kültürüne, yaşadığı zaman ve mekâna göre değişkenlik gösterir. Sonunda şu söylenebilir: Güzel, bize estetik haz sağlayan nesnedir. Âşık Veysel de şiirlerinde güzel kelimesini kullanmıştır. Bu kelimeyi kullandığı yerleri ve nesnelere çözümleyerek onun güzellik anlayışının ipuçlarını yakalayabiliriz. Âşık Veysel, şiirlerinde güzel kelimesini, "sanattaki güzel" değil, sevgili, gençlik çağı, köy, yayla ve dağ gibi, daha çok "doğadaki güzel" nesnelere anlatmak için kullanmıştır. Ona göre güzellik Allah vergisidir: ... Bir kısmına yayla vermiş köy vermiş Bir kısmına büyük büyük pay vermiş Sevdiğine güzellik boy vermiş Al yanakları şüle verir nur gibi (s. 55) Güzel, daha çok gören ve bakan kimsede, kendisine karşı kendiliğinden bir "meyil" uyandıran kız veya doğa parçasıdır: Sabahtan bir güzel gördüm Suya gelmişti pınara Aradım aslını sordum Âşıkım hüsn-i dilbere (s. 115) ... Delisin gönül delisin Güzelle civelisin Bu işleri bilmelisin Çiçek olsan derilmen mi? (s. 62) ... Gezerim âlemde ben bir mecnunum Dünyadan bîhaber geçiyor günüm Cân u dilden bir güzele vurgunum Veysel'i gafletten yâr uyandırır (s. 101) ... Şaşkın bir haldeyim nasıl eylesem Bir dert ehli bulsam derdim söylesem Başımı sevdadan halas eylesem Gönül bir güzeli sardı bırakmaz (s. 121) Yeni mektup aldım gül yüzlü yârdan Gözetme yolları gel deyi yazmış Sivralan köyünden bizim diyârdan Dağlar mor menevşe deyi yazmış (s. 142) ... Bir

güzelin mecnunuyum ezelden Veremem telkini gelmiyor elden Yandım ateşine can u gönülden
Görmesem günlerim uzar yıl gibi (s. 137) ... Benim yarım güzellerin sultanı Uğruna koymuşum bu tatlı
canı Evvel ahir olacağım kurbanı Edebi hayayı udu neyleyim (s. 269) Âşık Veysel'e göre güzellik biraz
da insanın yaşıyla ilgilidir. Doğadaki birçok nesne insana gençlikte güzel görünür: Hani o gençlikte
çağlayan gönül Gâhi gülüp gâhi ağlayan gönül Güzeller köşkünde yaylayan gönül Gönül yaşar amma
umutlar öldü (s. 41) ... Geçti güzelliğin çağı nafile Güz gelince kuşlar iner sahile Ne söylesen kâr
etmez gafile Üstüme düşmedik söz neme gerek (s. 60) ... Geçti güzelliğin çağı Gökçöy'e kurdum otağı
Güz geldi döktü yaprağı Dalım beni beğenmedi (s. 260) Âşık Veysel'in şiirlerinde köy, yayla ve dağ
gibi "doğadaki güzel" nesnelere anlatımı geniş bir yer tutar: ... Kalkmış bizim elin dumanı karı Nalbant
yaylasının geldi baharı Türkmen güzelleri dönmeden geri Göç yüklenip yürümeden yetişek (s.135) ...
Mart ayında sarı çiğdem açılır Nisan gelir çayır çimen seçilir Güzellere eda verir o çağlar (s. 150) ...
Yürümüş güzeller halka kolunda Sivralan köyünde yayla yolunda Devşirmiş bağlamış top top elinde
Kokular koynuna kor çiçekleri (s. 151) ... Ateş olur çiğ biçirir furunda Ziya verir nurlar saçar yerinde
Saf olarak akar köy pınarında Güzeller gönlünü eğleyen sular (s. 158) ... Yıldı bir kez çiçek açan
ağaçlar Hayatta insana ömür bağışlar Her taraftan cıvıldaşır o kuşlar Seher coşar bülbül coşar gül
coşar / s. 177) Görüldüğü gibi Âşık Veysel, bağ bahçe, meydan ve park gibi işlenmiş doğanın değil,
köy, yayla ve dağ gibi işlenmemiş doğanın güzelliklerini anlatmıştır. Onun sanatındaki "
kendiliğindenlik", güzellik anlayışında da karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirlerinde felsefe ve estetik
düzeyde "güzel" in ne olduğuna dair teorik görüşler yoktur; bir halk ozanı olarak bunu, ondan zaten
beklememeliyiz. Onun şiirlerinde "güzel", insanın doğuştan getirdiği güzellik duygusunun kendiliğinden
yöneldiği nesnelere dir. Güzellik onun içindedir. O kadar ki, içindeki bu güzellik duygusu, bir kıza veya
doğa parçasına yöneldiği zaman, o kız veya doğa parçasındaki güzellik bir varlık ve anlam kazanır:
Güzelliğin on par'etmez Bu bendeki aşk olmasa Dizelerini burada bir kez daha anımsayalım. O, güzeli
tasvir etmek, gönlünde ona karşı uyanan duygularını anlatmakla yetinmez; ona kavuşmak, sahip
olmak ve onu sarmak da ister. Bu isteğini estetik düzlemde ilerletirsek ona göre güzel, "yararlı
olmalıdır"¹⁷ yargısına kadar varabiliriz. 4) Estetik Yargı: Estetik gerçeğin bir bütünlük olduğunu ve
bu bütünlüğü dört elemanın oluşturduğunu söylemiştik. Buraya kadar bunların ilk üçünü açıklamaya ve
Âşık Veysel'in şiirlerinde bunlarla ilgili metinleri değerlendirmeye çalıştık. Bu bütünlüğün dördüncü
elemanı, estetik yargı'dır. Yargı, öncelikle mantığı ilgilendiren bir kavramdır. Mantığa göre yargı, "iki
kavram ya da terim arasında bir bağlaçla kurduğumuz bir şeyi onaylayan ya da yadsıyan bir ilgidir"¹⁸.
Bizi burada ilgilendiren estetik yargılardır. Estetik yargılar, kuşkusuz, estetik objeler, yani sanat
eserleriyle ilgili yargılardır. Bir sanat eseriyle , diyelim ki hikâye, roman, şiir, veya bir müzik parçasıyla
ilgi içine giren bir insan, onu beğenir veya beğenmez; ondan bir estetik haz duyar veya duymaz.
Sonunda bu beğenisini ve estetik hazzını " Bu şiir güzeldir", "Bu müzik parçası başarılıdır..." şeklinde
bir yargıyla dile getirir. Estetik yargıların iki noktası üzerinde uzun uzun tartışmalar yapılmıştır.
Bunlardan birincisi, estetik yargının ölçütlerinin neler olduğu noktasıdır. Diyelim ki bir okuyucu, "Âşık
Veysel'in Dostlar Beni Hatırlasın şiiri güzeldir" yargısını verdi. Pekiyi, okuyucu bu yargısını, hangi
ölçütlere dayanarak verir? Şiirin konusuna mı, biçimine mi, yoksa diline mi? Bu yargı, eğer bunlardan
birine veya hepsine dayalı olarak verilmişse o zaman, aranan özellikleri içeren bütün şiirlerin güzel
olması beklenir. Bunun mümkün olmadığı açıktır. O halde bir sanat eserini, sadece konusu, biçimi
veya dili güzel yapmaya yetmez; eğer öyle olsaydı güzel bir konuyu, örneğin aşkı, doğayı, dostluğu ...
konu edinen bütün şiirleri güzel bulmamız gerekirdi. Bunun mümkün olmadığını biliyoruz. Estetik
yargıların tartışılan ikinci noktası, estetik yargıların nesnel mi, öznel mi oldukları noktasıdır. Bu bizi,
estetik yargıların dayandıkları ölçütlerin nesnel mi, öznel mi olduklarını tartışmaya götürür; fakat biz
burada bu teorik tartışmayı daha fazla uzatmadan beğeniyi, dolayısıyla estetik yargıları etkileyen
unsurların sadece adlarını söylemekle yetinelim. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Eğitim, kültür ve tip.
Estetik yargı konusunda şöyle bir sonuca varabiliriz: Okuyucu, seyirci veya dinleyici, kendisine "estetik
haz" sağlayan bir sanat eserini beğenir ve bu beğenisini "Bu eser güzeldir" olumlu yargısıyla dile
getirir; kendisine "estetik haz" sağlayamayan eseri ise beğenmez ve "Bu eser güzel değildir" olumsuz
yargısıyla dışa vurur. Açık ki böyle bir yargıdaki ölçüt, eserin "estetik haz" sağlayıp
sağlayamamasıdır. Kuşkusuz bu da değişken bir ölçüttür. Estetik beğeniyi etkileyen eğitim ve kültür
unsurları herkeste farklı düzeyde olduğu için, onların estetik beğenilerinin, dolayısıyla estetik
yargılarının da farklı olması doğaldır. Âşık Veysel de şiirlerinde bazı güzellikler, âşıklar ve nesnelere
dair beğenilerini, dolayısıyla estetik yargılarını dile getirmiştir. Onun şiirlerindeki estetik yargılar, yine
yakın çevresindeki güzeller, bazı halk şairleri ve daha ziyade yöresine ait "doğadaki güzellikler" e
ilişkindir: ... Veysel sözün beş par'etmez El bir taraf yâre yetmez Günah yanından hiç gitmez
Bilmiyorum ki neyim ben (s. 268) ... Âfât-ı devran mı bilmem nesin Bülbülün evazın andırır sesin
Seher yeli gibi gelir nefesin Âşıka bahardır kışların güzel (s. 111) ... Bin dokuz yüz altmış yedi yılında
Çirkin sözler gezer halkın dilinde Ud edep kalmadı kızda gelinde Büyüklük küçüğe gelir minnete (s. 85)
... Âşıklar çoğaldı sadık azaldı Fikreyle ey Veysel ne zaman geldi Şiirde ne bir özet ne bir öz kaldı

Savurur denesiz saman âşıklar (s. 118) ... Ne dünyaya tapmış ne mala tapmış Ne doğruyu koyup eğriye sapmış Ne bir gecekondu ne bir saray yapmış Dünya benim diyen beyler nic'oldu (s. 248) ... Yüce yaylan güzellerin otağı Hoştur Veysel yaylaların o çağı Ulu dağları koç yiğidin otağı Her zaman gönlümün yaylasıdır Tecer (s. 168) ... Çevre yanı Yıldız Tecer kar imiş İnsanların bağı bir ikrar imiş Çok kuvvetli şairleri var imiş Ruhsati Pir Sultan varı Sivas'ın (s. 201) Onun yakın çevresindeki güzellere, Ruhsati, Pir Sulta Abdal, Neyzen Tevfik gibi halk şairlerinin şiirlerine ve başta Tecer dağı olmak üzere yöresindeki köy, yayla ve dağ gibi doğa güzelliklerine ilişkin yargılarının öznel olduğu açıktır. Güzellik, görme ve duyma organlarıyla algılanabilen bir değerdir. Âşık Veysel, gözlerini yedi yaşında kaybettiğine göre, bu güzellikleri nasıl tasvir edebilmiş ve onlara ilişkin estetik yargılarda bulunabilmiştir? Onun şiirlerindeki doğa güzelliklerinin anlatımı, kuşkusuz, yedi yaşındaki bir çocuğun gözlemlerine ve o gözlemlerinden hafızasına kazınan izlenimlerine dayalıdır. Âşık Veysel'in biyolojik gözleri görmüyordu; fakat yaratılışındaki güzelliğe "meyil"i, çevresinde akan suyun şırıltısı, ağaçta öten kuşun civıltısı, ona güzel bir mekânda bulunduğu duygusunu veriyor ve oradaki güzelliği, "gönül gözü"yle görüyordu¹⁹. Onun yukarıda adları geçen halk ozanlarının yanında Hacı Bektaş Veli ve Mevlana gibi din ulularını yücelten şiirleri de vardır. Sonuç Âşık Veysel, halk şiirimizi, onun dil ve anlatım güzelliklerini, sazı ve sözüyle günümüze ulaştıran bir sanatkârdır. Geleneksel değerlerimiz ile modern değerleri, uyumlu bir şekilde birleştirmesi, onun şiirlerini üzerinde durulmaya ve modern yöntemlerle incelenmeye elverişli edebiyat metinleri durumuna getirmiştir. Şiirlerini estetik açıdan bir bütün olarak ele aldığımızda, onlara estetiğin yapı elemanlarına ilişkin düşüncelerini serpiştirdiğini görüyoruz. Ona göre sanatkâr, her şeyden önce bir "yetenek" işidir. Bu yetenek zaman içinde eğitimle geliştirilir. Sanat eserinde konu önemlidir. Onun topluma yararlı olması esastır. Güzellik insanın içinde doğarken getirdiği bir duygudur. Bu duygu, toplum yaşayışında kime veya hangi nesneye yönelirse güzel o'dur. Ona göre güzellik, öznelidir. İnsan, kendi eğitim, kültür ve tipine uygun kişi ve nesnelere güzel yargısını yükler. Güzel, yararlı olmalıdır. O, daha ziyade "doğadaki güzel" objeleri anlatmıştır.

KAYNAKLAR: 1. Sabahattin Eyuboğlu, Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler, Cem Yayınevi İstanbul, 1981, s. 317. İsmail Tunalı, Estetik, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 18. A. , e. , s.23. İsmail Habip, Avrupa Edebiyatı ve Biz, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1941, s. 200. Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, Cem yayınevi, İstanbul 1994, s.92. 6. Âşık Veysel'in şiirlerinin çeşitli baskıları vardır. Biz çalışmamızda şu baskıyı kullandık: Dostlar Beni Hatırlasın, ikinci baskı, Düzenleyen: Ümit Yaşar Oğuzcan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971, 288 s. 7. Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 112. 8. Mehmet Kaplan, onun şiirlerini tahlil ederken şunları söyler: "Klâsik halk geleneğinde de buna benzer öğüt verici şiirler yazılmıştır. Burada yeni olan, yirminci yüzyıl adamı olan Âşık Veysel'in halka çağına uygun nasihatlerde bulunmasıdır. Bununla beraber, bu tarz şiirlerin, biraz zorlama ile, içten değil, dıştan geldiği inancındayım. Onlarda estetik bir değer de bulamıyorum". Şiir Tahlilleri, c.2, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s.412. 9. Bir araştırmacı, bu şiirden yola çıkarak onu şöyle değerlendirir: " Ceylan gözlü güzeli, musikiyle avlayan, şiirle vurup yaralayan adam, elbette iyi şairdir. Bu koşmadaki buluşların hepsi, yüzyıllar boyu sürüp gelen halk şiirinde ilk defa karşılaştığımız yepyeni sözlerdir. Buluş, yaratış, söyleyiş... şekil geleneğin çerçevesi içinde, ama ruh taptaze! Üstelik kolayca bulunup söylenecek sözler değil!.." Refik Ahmet Sevengil, Çağımızın Halk Şairleri, Atlas Kitabevi, İstanbul 1967, s. 199,200. 10. Mehmet Salihoğlu, Gün Işığında Çıktıkça, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1975, s. 100, 101. 11. Şiirin yapısına dair pek çok görüş ve açıklamalar vardır. Yahya Kemal Beyatlı'nın bunlardan biridir: " Şiir hakkındaki telâkkinizi söyler misiniz?" sorusuna verdiği cevap şöyledir: "Ciddi feylozofların tariflerinden en hususî telâkkilere kadar bu suale verilmiş cevaplar çoktur. Zannederim ki en doğrusu Taine'in San'atların Tabiati diye meşhur mebhasindeki tariftir. Hayatta şiir diye, tabiatı kendine has, bir şey vardır, madeni malumdur, bizim hislerimizdir, hüznlerimizdir, şevklerimizdir, ihtiraslarımızdır, sanatı da malumdur; lisandır, vezindir, kafiyedir, şu ve bu marifettir. Şiiri ne o hisleri duyan herkes, ne de onun sanatını iyi kullananlar söyleyebilir. İmam Hüseyin'i sevip de kendini bıçaklarla ve zincirlerle Yâ Hüseyin! diye diye döğenler onun mersiyesini söyleyemiyor, kendini hiçbir işkenceye sokmayan bir Muhteşem Kâşânî söylüyor. Macaristan'daki eski ordularımızda destan hissi taşıyan cengâverlerimiz vardı, yalnız o destanı hiçbir meydan muharebesi görmemiş olan Bakî teganni edebiliyor. Görülüyor ki ne his, ne de sanat kâfi. Şiiri şair olarak yaratılmış bir insan ifade edebiliyor". Edebiyata Dair, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1971, s. 270, 271. 12. Vedat Erkul, Sanat ve İnsan, Timaş yayınlar, İstanbul 1996, s. 17. 13. Berna Moran, a., g., e., s. 146. 14. Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.20. 15. Mehmet Salıgoğlu, a., g., e., s.101. 16. Cemil Sena, Estetik, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, s. 186 vd. 17. Âşık Veysel, "güzelin yararlı olmasının gerektiği" noktasındaki görüşünde yalnız değildir: Güzel ile Faydalı Ben arıya arı demem Arının balı olmalı Ben güzele güzel demem Güzel faydalı olmalı Kadın mı? Hamur yoğurmalı Çocuk doğurmalı Ağaç mı? Meyve vermeli Çiçek mi? Kokmalı Bayramdan bayrama neyleyim güzeli Güzel dediğin her Allah'ın günü Yanı başımızda olmalı Yağmur misali hem gözümüze, hem

gönlümüze Hem toprağımıza yağmalı Güzel dediğin yağmur misali hepimizin olmalı Bedri Rahmi Eyübođlu Sabahattin Batur, Yeni Şiirimiz- Antoloji, 3. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul 1971, s.85. İsmail Tunalı, a., g., e., s.247. 19. Onun iç dünyasına ait bir hatırayı arkadaşının satırlarından okuyalım: “ Geçmiş yıllardan birinde bir akşam bizim evde yemek yiyor, sohbet ediyorduk. Veysel keyiflendi, çaldı, söyledi. İki gözü kapalı, esmer yüzü içten bir ışıqla parıltılı, görür gibi, gülümser gibi bir zaman sustu; sonra durup dururken kendiliğinden körlük bahsini açtı. Bir süre önce İstanbul’daydı; orada Tıp Fakültesi’ndeki genç asistanlar ona “Seni ameliyat ettirelim, gözlerin açılsın..” demişler, bunu anlattı. Hekimlerin bu teklifini kabul etmemiş. Bana şu sözleri söyledi: “Benim bunca yıl kendime göre düşünüp kurduğum bir dünya var, ben onu görmeden hayal edip yaratmışım; dışarıdaki dünyaya benzer mi benzemez mi bilmem; ama gözlerim açılacak olursa benim dünyam yıkılıp gider. Buna razı değilim!” Veysel bu sözleri söyledikten sonra sazı eline aldı. Kuş olsan da kurtulmazdın elimden Eğer görse idim göz ile seni Mısralarıyla biten koşmasını okudu; sazı bıraktıktan sonra aynı konuya döndü: “ Ben körlüğümden şikayetçi değilim; benim körlüğümden başkaları müteessir oluyorlar” dedi. Yüzünde tatlı bir gülümseme genişlerken şunları söyledi: “Rakı, içene tesir eder; ama rakı şişesi sarhoş olur mu? Ben de rakı şişesi gibiyim. Körlüğüm bende kaldığı müddetçe bana dokunmuyor; başkaları onu görüp müteessir oluyorlar!” Refik Ahmet Sevengil, a., g., e, s. 203,204